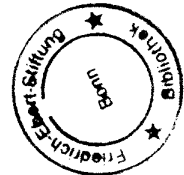

Parlamentarizăm i
**ПАРЛАМЕНТАРИЗЪМ
И ДЕМОКРАЦИЯ**
demokracija

Съставителство и редакция:
Добрин Канев

*Sъставителство i redakcija
Dobrin Kanev*

A 97 - 02324

Отдел „Парламентарни изследвания“
Народно събрание на Република България
София, 1996

Отдел "Parlamentar..."

Със съдействието на:

Фондация „Конрад Аденауер“
Фондация „Фридрих Еберт“
Фондация „Фридрих Науман“
Фондация „Ханс Зайдел“

ПРЕДГОВОР

На 17 септември 1996 г. в рамките на посещението на депутати от Групата за приятелство с България в Бундестага в зала „Изток“ на Народното събрание се проведе семинар на тема „Парламентаризъм и демокрация“. Участие взеха депутатите от Бундестага *Гернот Ерлер* (ГСДП), председател на Групата за приятелство Германия – България в Бундестага; *д-р Буркхард Хириш* (СвДП), вицепрезидент на Бундестага; *Ханс-Йоахим Фухтел* (ХДС); *Ирис Фолак* (ГСДП) и *Петер Летцгус* (ХДС).

Дискусията бе организирана от Народното събрание с любезното съдействие на четирите големи германски фондации, които имат свое представителство в София – Фондация „Конрад Аденауер“, Фондация „Фридрих Еберт“, Фондация „Фридрих Науман“ и Фондация „Ханс Зайдел“.

Приветствия към участниците в дискусията поднесоха *акademик Благвест Сендов*, председател на Тридесет и седмото Народно събрание, и *Гернот Ерлер*. Въвеждащи доклади към дискусията изнесоха *д-р Буркхард Хириш* на тема „Фракции и налпартиен консенсус при парламентаризма“ и *проф. д-р Нора Ананиева*, заместник-председател на Народното събрание, на тема „Народното събрание на Република България: състав, комисиони, законодателна дейност“.

След докладите се състоя оживена дискусия, в рамките на която се изказаха народни представители от различни парламентарни групи и депутати от Бундестага. Отдел „Парламентарни изследвания“ на Народното събрание със съдействието на споменатите четири германски фондации предлага с това издание възможност за всички интересувани се да се запознаят с докладите и дискусията с убеждението, че те осигуряват представителен и интересен поглед върху дейността и вътрешното функциониране на Бундестага и на Народното събрание.

София, 6 ноември 1996 г.

Добрин Канев
Началник на отдел
„Парламентарни изследвания“

© Отдел „Парламентарни изследвания“
Народно събрание на Република България

Дизайн и печат: ЕТ „Венедик“

София, 1996

ПРИВЕТСТВИЕ НА АКАДЕМИК БЛАГОВЕСТ СЕНДОВ

Председател на Народното събрание

Уважаеми колеги от приятелска Германия, госпожи и господа!

Особено ми е приятно да открия днешния семинар „Парламентаризъм и демокрация“, в който виждаме една хубава и полезна проява на сътрудничество между Народното събрание и Бундестага.

Радвам се да отбележа, че този семинар още веднъж манифестира активната дейност, проявявана от групите за приятелство между България и Германия в нашите два парламента. Те се срещат всяка година и осъществяват разнообразни контакти, включително и срещи с бизнесмени и други. Сътрудничеството между двете групи може да служи за пример за връзките на нашия парламент с парламентите на други приятелски страни.

Позволявам си да се възползвам от случая да отбележа тук личния принос на господин Гернот Ерлер, който вече близо десет години е председател на Групата за приятелство „Германия – България“ в Бундестага. Неговата дейност на попрището на българо-германското приятелство се разпростира и извън парламента. Той е един от главните инициатори на подготвяния Българо-германски форум.

Ние особено ценим участието на представители на германския Бундестаг на този семинар в лицето на неговия вицепрезидент господин Буркхард Хирш и на колегите му от немската делегация. Убеден съм, че неговата лекция, както и лекцията на заместник-председателя на Народното събрание – госпожа Нора Ананиева, ще дадат добра основа за дискусии и обмен на мнения по интересната тема на семинара „Парламентаризъм и демокрация“.

Опитът на Бундестага в тази област винаги е привличал вниманието на българските парламентаристи. Следите на немския опит в изграждането на демокрацията и парламентаризма могат да се намерят и в нашата Конституция от 1991 г., и в българското законодателство, и в Правилника за организацията и дейността на Народното събрание. От този опит ние чер-

пим богати поуки също и в решаването на една от най-важните задачи на нашето придвижване към Европейския съюз – сближаването на българското законодателство с европейското право.

Използвам случая да изразя благодарност за щедрата материална помощ, предоставена напоследък от Бундестага на Народното събрание – компютърно оборудване за нашия отдел за парламентарни изследвания, както и много книги и списания.

Специална благодарност отправям към четирите немски фондации – „Конрад Аденауер“, „Фридрих Еберт“, „Фридрих Науман“ и „Ханс Зайдел“, с чисто съдействие се организира семинарът. Тяхното съвместно участие в тази проява е ярко доказателство, че приятелството с България отговаря на желанието на всички политически сили в Германия. Това е нещо, което ние особено ценим.

Накрая, позволете ми да пожелая успешна работа на всички вас, а на нашите немски гости и приятно прекарване в София.

ПРИВЕТСТВИЕ НА ГЕРНОТ ЕРЛЕР

*Депутат от Бундестага,
Председател на Групата за приятелство
Германия – България в Бундестага*

Уважаеми господин председател на българския парламент, уважаеми дами и господа, уважаеми български колеги!

Радвам се, че мога да кажа няколко думи за приветствие в началото на семинара „Парламентаризъм и демокрация“. Особено при него е, че четири фондации, които са свързани с четири различни партии в Германия, участват съвместно в тази проява и това не е случайно. Чрез този семинар ние желаем да започнем обмяна на опит, и то в смисъл взаимно да се поучим един от друг, между една млада парламентарна демокрация и една демокрация, която има вече няколко десетилетия натрупан опит. И в двата парламента се знае, че демокрацията може да оцелее само ако гражданите имат усещането, че резултатите от работата в парламента са добри и полезни за гражданите. Това би трябвало да бъде волещата нишка в парламентарната дейност. За да се стигне до тези добри резултати не е достатъчно да има демократична конституция. Би трябвало да са налице и съответните механизми, съответните начини на работа, които да доведат до тези резултати, полезни за гражданите. А това означава, че фракциите, които имат съвсем различни политически схващания, би трябвало да си сътрудничат в определени граници, че е необходим един минимален консенсус. Именно поради това, според мен, си струва да се говори и да се води дискусия при обмяната на опит между нашите два парламента. Защото нашето впечатление е, че това усещане за необходимостта от консенсус не винаги е така ясно изразено при нашите български приятели, както би трябвало да бъде. Бих искал да бъда съвсем внимателен, но това го казвам и като парламентарист, и като председател на Групата за приятелство в германския Бундестаг.

Вчера тук, в Народното събрание, ние проведохме разговор с нашите колеги от българския парламент и бяха споменати думите „студена война“ между фракциите в българското Народно събрание. А „студена война“ в никакъв случай не е пред-

знаменование за добра работа. Но аз искам още веднъж да подчертая взаимността в обмяната на опит. Нас също така ни интересува както досегашният опит на 37-мото НС, така и този на колегите от предишното събрание. Днешният ден е едно неловко начало за нашата работа, защото както знаете, това е денят на дъщерите на Света София – Вяра, Надежда и Любов. Така и в парламента правилният път би трябвало да се търси също извън взаимната борба. В този смисъл желая на всички ни една интересна и полезна като информация проява, от която в крайна сметка полза ще има българското население, изправено в момента пред тежки времена.

ФРАКЦИИ И НАДПАРТИЕН КОНСЕНСУС ПРИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМА

д-р Буркхард Хириш
Вицепрезидент на Бундестага

Господин Председател, уважаеми колеги и колежки!

Най-напред искам да се обърна към симултантните преводачки, защото те не знаят какво ще кажа и аз се намирам изцяло в техни ръце. Понякога, когато съм проследявал делността им, съм имал случай да установя, че преводът им е дори по-добър, отколкото словото, което трябва да превеждат, и в този смисъл аз съм оптимист.

В Германия има една поговорка, че старо куче не се учи. Така че, когато се намирам сред опитни парламентаристи, не съм много сигурен дали не бих могъл да оставя настрана въпросите за сътрудничеството между фракциите или между депутати от различните фракции и дали изобщо бих могъл да ви разкажа нещо ново. Но затова пък бих искал да говоря малко повече за ситуацията и за сътрудничеството в германския Бундестаг.

Когато идват посетители в Бундестага, те много често се оплакват от разгорещеността на споровете между депутатите, от агресивността на речите, които в много случаи не показват каква позиция застъпва човек и защо изобщо застъпва някаква позиция. Много често те са насочени по-скоро към това, да кажат на политическия противник, защо всъщност той е виновен за всичко. Народният представител трябва да мисли и за това, че такива речи, които се предават по телевизията – така е в Германия – понякога съдържат особен афект, особена острота. Естествено, на посетителите трябва да припомням, че политиката съвсем не е някаква прова на хармония, че общество, в което няма сблъсък на мнения, не може да се нарече свободно общество. Тъй като в едно свободно общество хората са различни, трябва да има сблъсък на мнения, трябва да се противопоставят интереси. И можете да бъдете почти сигурни, че ако някой казва: „При нас такова нещо няма“, това не е отворено общество, не е свободно общество. Демократичният парламент няма за цел да прикрива, да замазва, да заобикаля

противоречията и различията в мненията. Той е една интелигентна институция, която трябва да намери цивилизован начин за разрешаване на различията в мненията. Така че хармонията не би трябвало да бъде разбирана като основно понятие за парламентарната демокрация.

Още при наченките на парламентаризма през XVII в. в Пенсилвания квакерите са се събирали и в общите си молитви са търсели съвместно да постигнат истината. Днес ние знаем, че в парламента рядко постигаме истината. Рядко постигаме и мнозинството точно в парламента, защото всъщност малко са случаите в парламента да дойде депутат, който още не знае как ще гласува.

Миналата седмица имах случай, за който след това имах неприятности и давах обяснение. Преди да започне заседанието бих формулирал две декларации за вземане на решение – една „против“ и една „за“. Искам да кажа, че е рядкост в пленума да се убеждаваме взаимно. По-скоро формулираме своите становища. Но често, и това се забелязва в нашата парламентарна дейност, не е достатъчно да се образува едно мнозинство или да се знае, че някой има мнозинство за своята позиция, а трябва да се действа винаги така, че малцинството и при дебатите, и в решенията по някакъв начин да вижда отразени своите позиции. Трябва да сме готови за компромиси, трябва да се стремим да намираме общ език. Компромисите много често третят по-дълго, отколкото наложеного за мнозинство гласуване.

Нека се върнем към картината на групата посетители в Бундестага. Те виждат всички недостатъци на парламентарното поведение. Депутатите, естествено, селят подредени според фракциите, към които принадлежат. В добрия тон е човек да аплодира своите оратори, ако това е възможно, и обикновено прави неприятно впечатление, ако едната фракция аплодира говорителя на другата фракция. Така че фракциите селят една срещу друга като отбори. А това е позиция, върху която един депутат би трябвало да се замисли, особено когато знае, че е избран в парламента с подкрепата на определен брой симпатизанти на партията, често не само заради собственото му прехвалено усърдие, а и като представител на дадена група. Той влиза в парламента не като в светската република с нареждане към каква насока да се придържа и каква позиция да заеме, а сам допринася, сам се стреми да постигне нещо, да прокара своите собствени политически идеи и не е необходимо това да става винаги в пълен синхрон с желанията и представите на неговата група.

Но все пак групите, които седят една срещу друга и които взаимно се нападат, са външната картина на пленума. Но независимо от тази картина се забелязва, че и в пленума на един парламент има договаряния и споразумения извън рамките на фракциите. Те показват, че съществува и друга страна на меда-ла. Ние често се споразумяваме, че гласуването ще започне в 12 или в 13 часа, така че депутатите знаят, че в този час трябва да бъдат там, за да се осигури мнозинство, защото не искаме случайни мнозинства. Неотдавна в Ландтаг на Долна Саксония, при едно от тежките гласувания, водачът на опозицията каза: „Ние не искаме мнозинство въз основа на болнични“. С други думи, той се бе погрижил членове на неговата фракция да не се явят на пленарното заседание, за да осигурят нормалните условия за постигане на мнозинство. Също така при важни гласувания познаваме и случаи на т.нар. „pairing“ – когато колеги от различни фракции се уговарят, че и двамата няма да вземат участие в дадено гласуване, за да осигурят условия за постигане на мнозинство. Всичко това става на базата на споразумения – между колегите или в рамките на фракциите. Парламентаризмът не бива да означава случайни решения, а организиран процес на формиране на мнения и на политически приемлив резултат.

Сътрудничеството на фракциите означава на първо място сътрудничество между хората, които принадлежат към една фракция, и тук бих искал да кажа нещо за човешкия климат в Бундестага. Ние имаме в момента 672 депутати. Това е твърде много, ако искате да познавате всеки един от тях и да го заговаряте по име. Така че началният период преминава в проучването на една книжка, в която са публикувани биографиите и снимките на всички депутати и всеки си отбелязва, кой кой е всъщност. Освен това един парламент никога не се избира абсолютно наново. В германския Бундестаг средната продължителност на представителство обикновено е от 10 до 12 години, т.е. една трета са новите попълнения, а две трети са стари депутати. Нормално е депутатите да се опознават за 8 до 10 години. В това отношение много полезни се оказват пътуванията – хората се срещат извън пленарната зала, разговарят не само за политика. По този начин често става по-разбираемо, защо колегата реагира по един или друг начин, какво е важно за него, как се държи. Това позволява да разговаряме помежду си и без оторизиране от фракцията. Можем да се обадим на колегата и да попитаме: „Какво иска всъщност вашата фракция? Какво планирате по този и този въпрос?“. Това не озна-

чава да се действа зад гърба на собствената политическа фракция, но могат да се установяват контакти и да се правят опити за сближаване на гледните точки.

Зад тези лични контакти обикновено стоят определени съображения. Когато сте един от 672-та, Вие все пак сте само един. Ако желаете да постигнете това, за което всъщност сте влезли в политиката, ако искате да постигнете нещо, ще се стремите да постигнете мнозинство – мнозинство в работната група, в работния кръг на Вашата фракция, в самата фракция, в коалицията. И това става толкова пол-лесно, колкото по-тесни са контактите Ви с другите колеги.

Още една забележка във връзка с фракциите. В германския Бундестаг в момента имаме четири фракции и една група. Най-голямата фракция е тази на ХДС – ХСС с 294 депутати. В началото на всеки законодателен период тази фракция се образува наново, защото двете двете партии участват в изборите отделно. Бундестагът трябва да одобри образуването на една фракция от двете партии и това става по съответните правила. Това вече е едно голямо предимство, тъй като най-силната фракция автоматично излъчва и Президента на Бундестага, а в спорни случаи при разпределението на председателите на комисиите има възможност да се наложи. Втората фракция е тази на социалдемократите с 252 депутати. Следва фракцията на „Зелените“ – „Съюз'90“ с 49 депутати, едва след това за съжаление е фракцията на Свободните демократи, към която принадлежа аз, с 47 депутати и освен това имаме една група – на Партията на демократичния социализъм, предишната ГЕСП, която се преименува на ПДС и която има 30 члена. Тя не е фракция, тъй като според нашия правилник депутатите трябва да имат поне 5 на сто от гласовете в Бундестага, т.е. 34 депутати, за да образуват фракция. Чрез споразумение обаче дадохме на групата на ПДС почти всички права на фракция. Тя няма право само да внася предложение за „актуален час“ и за комисия за разследване. Групата на ПДС има всички други права на фракциите, тъй като си казахме: „Макар в никакъв случай те да не са наши приятели, след като толкова много хора са гласували за представителите на тази партия, те трябва да получат в парламента, където искаме да дискутираме с тях, същите възможности – финансови и материални, участие в комисиите и т.н., както и нормалните фракции“. Това също е едно решение за сътрудничество извън рамките на фракциите и е проява на политически разум.

Значението на фракциите в германския Бундестаг е сравнително голямо. Мисля, че това е свързано с избирателното право, тъй като в последна сметка изборите при нас са пропорционални. Това означава, че поне половината от нашите депутати са избрани чрез партийни листи. Ние почти нямаме независими депутати. Депутатите идват в Бундестага, след като са били излъчени от организациите на своите партии – било като депутати от избирателен район, било чрез партийна листа. Нашата избирателна система води до това, че значението на фракциите в Бундестага е сравнително голямо, за разлика от Англия, където депутатите се обръщат един към друг не с думите „Уважаеми колега“, а „Уважаемият представител на Хантингтън или на Манчестер“, т.е. като представители на определен избирателен район. Разделението на правителство и опозиция, на управляващи и опозиционни фракции разчупва класическите представи за разделение на властите. Правителствата са склонни да гледат на фракциите, които са ги излъчили, като на „наземен“ обслужващ персонал и да очакват от тях като нещо подразбиращо се да защитават неизменно и във всички обстоятелства правителството и това, което то иска и счита за правилно. Това предполага значителна степен на съгласуваност между фракциите. Редица гласувания се договарят между фракциите, но това става най-напред в рамките на коалициите, тъй като в тях има различни партньори, които трябва и искат да се коалират. Говоря за неща, които вероятно и при Вас изглеждат точно така. Започва се с коалиционните преговори между партиите, с образуването на някаква коалиционна комисия, като председателите на фракциите, парламентарните секретари, генералните секретари заседават заедно. Една по-висша форма при нас е така нареченият „Кръг на гигантите“ (*Elefantennunde*), което означава, че на обсъждане се събират политици „от най-тежка категория“ – канцлерът, председателите на партиите, председателите на фракции. Тези срещи имат огромно значение за политическия живот, независимо даже от изкривения образ, който след това представят медиите. Защото, когато такъв „кръг на гигантите“ огласи определен резултат, например „Ние искаме да направим това и това“ или „По въпроса за пенсиите се споразумяхме по тези и тези решения“, това се представя пред обществеността и се възприема, като че ли въпросът със законодателството вече е решен, макар нито един парламентарист да не е гласувал за него. В конституцията не се предвижда нищо за „кръга на гигантите“, но тези обсъждания са от най-голямо политическо значение.

В рамките на коалицията ние редовно организираме преди заседанията на фракциите т.нар. „Журфикс“ между председателите и отговорните лица в специализираните комисии, т.е. събираме се и обсъждаме графика за цялата седмица на съответната комисия или правим обсъждания в рамките на фракциите, при които депутатите разглеждат общи законопроекти. В тези заседания взимат участие и министерствата – понякога законопроектите на федералното правителство влизат в кабинета едва след като съответните депутати – специалисти в дадена област са се споразумели по цялостния текст на закона.

Особена роля играят нашите колеги от ХСС. Всъщност това е партията, която идва от Бавария. Много пъти ми се е случвало, колегите от Бавария в някакъв момент от коалиционните преговори да кажат: „Трябва да телефонирам“, да излизат и да се обадят в баварската държавна канцелария в Мюнхен. Тя е известна с акуратните си служители, така че депутатите трябва да са много точни – ако е казано в 12 часа, телефонират точно в 12 часа и се връщат с напълно прецизирано становище, какво е политически приемливо за тях и какво не. Всичко това, разбира се, не е записано в конституцията.

Вие с право питате: Добре, това е необходимото сътрудничество между фракциите в една коалиция. А как изглеждат нещата в опозицията? На този въпрос не мога да отговоря, защото моята фракция от дълго време не е била в опозиция. Предполагам, че между ГСДП и „Зелените“ съществуват съгласувания. По исторически причини обаче аз не вярвам, че това става и с ПДС, предишната ГЕСП.

Затова искам да кажа няколко думи и за Партията на демократичния социализъм. Това е една група, която исторически е толкова обременена, чиито членове застъпват днес толкова екстремни позиции, че остават чувството, че няма никакъв смисъл да се разговаря с тях. Ако някой неспрекъснато заема противоположно становище и застъпва едностранчиви позиции, на километри отдалечени от това, което искат всички останали, тогава всъщност си казваш: „Няма смисъл да се говори с тях“. Аз преживях преди години същото, когато Зелените влязоха за първи път в парламента. Тогава имаше екстремно настроени колеги, които се опитваха да предлагат промени по всеки конкретен закон. Един колега от Зелените, представител от Берлин, например имаше двадесет предложения. Много трудно ние отстъпихме при осем от тях. Но той продължаваше да настоява и за останалите дванайсет. Когато го запитах: „Е, добре, ако приемем останалите 12, че гласувате ли тогава закона?“, той

отвърна: „Естествено, че няма да гласуваме, защото ние сме опозиция“. В резултат на това затворихме папките и казахме: „Щом те могат да касират първите осем, за които се съгласихме, в такъв случай не си струва“. Трябва да се види, че човек е готов на компромиси, а не да се действа само според собствените представи.

Има много институционални задължения за сътрудничество на фракциите помежду им. Особено важен е Съветът на старейшините на парламента, който заедно с Президиума, така да се каже, ръководи организацията на дейността на Бундестага като един надзорен съвет, ръководство, което определя дневния ред и участва в решаването на много от персоналните въпроси. Но особено важно е, че при тълкуване на правилника, при спорове в парламента, когато се стига до лични нападки и председателстваният е взел решение, заседанието може да бъде прекъснато и да бъде призван Съветът на старейшините, за да прецени дали порицанието, което е наложено на един депутат, е било правилно или не. В съвместното обсъждане се полагат усилия да бъде осигурено заседаване без изостряне на тона.

Съществуват и много персонални въпроси. Всеки парламент ги решава съвместно, с квалифицирано или с просто мнозинство, но най-често те се решават със значително мнозинство – например изборът на упълномощените по защитата на личните данни, изборът на състава на Президиума на Бундестага. Има комисии за избор на съдиите от Върховния федерален съд, за избор на конституционни съдии – комисии, които взимат решения с мнозинство от две трети и чиито заседания не са публични, а закрити и обсъжданията им не се огласяват.

Разбирате, че точно в тази област, при гласуването, с много важна позицията на опозицията, за да се постигне мнозинство от две трети. Това се отнася и за парламентарната комисия за контрол на разузнавателните служби, също и за комисията по контрола на телефонните подслушвания. Много важна е и работата на така наречената Посредническа комисия, на която ще се спра след малко в няколко изречения.

Нека кажа още нещо за нормалната работа на комисияте. И при обикновените комисии говорителите на отделните фракции, а също и говорителите на ПДС, редовно се събират един път седмично преди или след заседанието на комисията, сядат заедно и обсъждат дневния ред за следващото заседание. И става дума не само за дневния ред, а с много голяма откровеност се говори и за това, какви компромиси трябва да се направят, кои закони са вече достатъчно готови за обсъждане, в

какво се състоят проблемите и защо обсъждането на един или други политически въпрос в комисията не е желано. С други думи, има звена, в които колегите най-често се познават от дълго време и се опитват да открият и най-малката възможност за компромиси, за постигане на разбирателство.

Аз гледам доста резервирано на усилията на някои колеги да направят всички заседания на комисиите публични, защото от опит съм се убедил, че в такъв случай депутатите вече не говорят един на друг, а на журналистите или към телевизията. И тогава дейността по компромисите, по разбирателството отново се измества в други органи. Аз смятам, че е по-добре по правило заседанията на комисииите да не бъдат публични, защото тогът със сигурност ще бъде по-делови и тогава по-лесно ще се стига до общи решения.

И последната ми бележка е за Посредническата комисия. Тази комисия се състои от равни брой членове на Бундестага и на Бундесрата – 16. Застъпени са всички фракции в съответствие с големината им. Тук именно проличава, че като федерална държава имаме много сложна процедура на формиране на мнения, тъй като правителствата на 16-те федерални провинции са съставени по най-различен начин. Има, да речем, федерални провинции с абсолютно мнозинство – на ХСС или на ГСДП. Има федерални провинции с управляваща коалиция между СвДП и ХДС, с коалиция между Зелените и социалдемократите, коалиция между СвДП и ГСДП, има провинция с коалиция между ХДС и социалдемократите. И всички тези провинциални правителства могат да дадат своя глас в Бундесрата само общо. Така че те трябва да постигат някакви компромиси помежду си. Но те са представени и в Посредническата комисия. И в тази комисия никой член не е обвързан с предварителни инструкции. Заседанията на тази комисия също са закрити и за тях не се дава информация. Решението на Посредническата комисия може да бъде прието или отхвърлено от Бундестага или Бундесрата само като цяло. Не мога да кажа: Аз присамам само чл. 11, т. 2; мога да приема или отхвърля само целия закон. И при много от решенията се получава силен натиск за обединяване, особено тогава, когато мнозинството в Бундесрата е различно от мнозинството в Бундестага, какъвто е случаят в момента. Позволете ми да направя още една заключителна забележка. Парламентът действително е сложна структура. Аз обаче го виждам не като арена, както една наша колежка писа. Това не е арена, на която се срещат гладиатори, това е форум на нацията или най-малко би могъл да бъде такъв.

НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ: СЪСТАВ, КОМИСИИ И ЗАКОНОДАТЕЛНА ДЕЙНОСТ

проф. д-р Нора Ананиева

Заместник-председател на Народното събрание

Дебатът се поддържа от това, че чрез него се стига до споразумение. А споразумение се получава там, където хората са се събрали, за да обсъждат нещата. Един бивш депутат от ГСДП, човек, когото много уважавам, веднъж, когато колегите от ХДС напуснаха пленарната зала на Бундестага в знак на протест, извика: „Който излиза, ще трябва отново да влезе“. И това е истина. При всички сблъсъци на мнения в парламента човек би трябвало да знае и да има предвид това, че мнозинството, което е в момента, няма да остане винаги такова. Тъй като има избори, трябва да се мисли и за това, че никой не е носител на истината от последна инстанция в една плуралистична демокрация. Той в най-добрия случай има мнозинство за момента и не би трябвало да си казва: „Аз имам мнозинство и няма да се оглеждам наляво и надясно“, защото съответното малцинство в парламента и в обществото трябва да е в състояние да приема решенията, да следи въпреки положението си, дали позициите на мнозинството са приемливи и основателни. И ако това не се прави, а човек изхожда винаги само от собственото си мнозинство, тогава той рискува да засили конфронтацията, която в дългосрочен план не укрепва, а отслабва цялата институция, а това определено не е целта, заради която сме навлезли в политиката.

Съгласно Конституцията от 1991 г., една от първите изцяло нови демократични конституции в Източна Европа, България е република с парламентарно управление. От така възприетия конституционен модел произтича централното място на българския парламент в демократичния преход и особена значимост на неговата дейност за успеха на демократичните промени.

Тъй като в настоящето кратко изложение нямам възможност да обхвана в неговата пълнота съдържанието на дейността на Народното събрание и на самия парламентарен процес, ще се спира само на три проблема, които по мое мнение са от ключово значение. Това са:

– *първо*, съставът на парламента – представителството на политически партии и коалиции, както и някои важни характеристики на депутатския състав;

– *второ*, развитието на системата от парламентарни комитети и на тяхната дейност и място в парламентарния процес;

– *трето*, равнището и профила на законодателната дейност. Анализът ми се концентрира преди всичко върху периода на дейност на 37-то Народно събрание, третата легислатура на българския парламент след промяната. За сравнение ще се връщам и към практиката на предишните две Народни събрания.

1. СЪСТАВ НА НАРОДНОТО СЪБРАНИЕ

1.1. Партийно представителство

Парламентът е основният форум на публичния политически дебат. Той е своеобразно огледало на българското общество. Неговата ефективност несъмнено зависи от това, доколко е представителен за съществуващите влиятелни политически проекти и политически мнения.

Българската политическа традиция поставя особен акцент на политическите партии. Макар конституцията да обявява мандата на народните представители за свободен, депутатите са силно зависими от политическите партии. Тяхната роля е несъмнена при възприетата от 1991 г. насам пропорционална избирателна система с твърди листи. На парламентарни избори в България обикновено се състезават повече от 50 партии и коалиции. Само за сведение: в България в момента има около 180, близо 200 политически партии. Но в парламента след 1990 г. има между три и шест политически групи, т.е. наличие е ясно оформен кръг на парламентарно представените партии. Този факт говори за стабилност на политическото представителство в българското Народно събрание.

Още по времето на Великото народно събрание се оформиха четирите политически партии и коалиции, които остават и досега с трайно присъствие в парламентарния спектър: БСП, която успя да спечели абсолютно мнозинство от местата в две от трите легислатури; коалицията СДС – главна опозиционна сила в два парламента и най-голямата парламентарна група в началото на предишното 36-о Народно събрание; политическите представители на българските земеделци и Движението за права и свободи. В настоящия парламент за пръв път да премине 4-процентовата бариера и Българският Бизнесблок. Като относително нова формация може да се счита и коалицията Народен съюз – БЗНС, Демократическа партия, обединяваща две традиционни политически партии в България.

Правилникът на Народното събрание е сравнително либерален по отношение на минималния брой народни представители, необходими за образуване на парламентарна група. Този брой е 10 души, като съгласно изменения в Правилника така образуваната парламентарна група запазва съществуването си и при положение, че в нея остават поне 7 народни представители. От гледна точка на ефективната дейност на парламента важни са както мястото и ролята на парламентарните групи, така и тяхната стабилност. При чести и съществени промени в тях могат да бъдат поставени под въпрос не само ефективността, но дори и дълготрайността на парламента. Вътрешната нестабилност на някои парламентарни групи бе типична характеристика за първите две легислатури. Понякога тя водеше до съществени структурни промени в парламента, дори до оформяне на нови мнозинства и малцинства. До този момент настоящето Народно събрание в продължение на близо две години показва стабилност на парламентарните групи. Парламентар-

ните групи на Демократичната левица (125 депутати), на СДС (69 депутати), на Народен съюз – Демократическа партия, БЗНС (18 депутати) и ДПС (16 депутати) са запазили непроменен свой брой. Само една от петте парламентарни групи – на БББ – е загубила част от състава си.

От гледна точка на цялостната дейност на парламента от особена важност е и начинът на регулиране на взаимоотношенията между парламентарните групи, както и ролята на мнозинството и опозицията.

В наскоро издаден сравнителен анализ на европейските парламенти с автор известният френски конституционалист Дидие Мос се отбелязват някои юридически закрепени възможности за опозицията, по-специално положението, че „България е една от малкото европейски страни, чийто Правилник за дейността на Народното събрание дава право на всеки депутат да поиска назначаването на анкетна комисия по определен проблем (такава практика е възпрята само още в Белгия, Холандия, Австрия, Франция, Гърция и Италия)“. По отношение правата на малцинството можем да добавим и разпоредбата в ПОДНС, регулираща т.нар. „ден на опозицията“, както и разпоредбата, изискваща едновременно обсъждане на законопроекти по една и съща материя, която дава възможност за опозицията да излага и защитава идеите си. Все пак, това, което липсва на българския парламент в сравнение с много западноевропейски парламенти, са достатъчно добре действащи механизми за изглеждане на споровете и конфликтите, за постигане на компромиси и съгласие между парламентарните групи. Наистина наличие е известен опит по създаване на контактни групи за решаване на отделни проблеми. По-спокойна, толерантна и професионална е атмосферата в парламентарните комисии. Но в Народното събрание в много случаи продължава да доминира конфронтацията и стремежът за политизация на почти всички въпроси.

1.2. Някои общи характеристики на депутатския състав

Дейността на един парламент зависи твърде много и от характеристиките на самите народни представители, от тяхното образование, от техния личен, професионален и парламентарен опит.

Един от важните показатели в това отношение е степента на обновиление на депутатския състав, т.е. процентът на преизбрани и новизбрани депутати в дадена легислатура. Естествено бе процентът на новизбрани депутати да бъде особено висок във ВНС – първият демократично избран парламент през

1990 г. Високият процент обаче се запазва и в следващите легислатури: 66,25% нововизбрани депутати в началото на 36-то НС и 60% нововизбрани в 37-то НС. Тези данни се отличават от състоянието в западноевропейските парламенти, но, от друга страна, са твърде близки до данните за парламенти в страните от Централна и Източна Европа (например за полския Сейм процентът на преизбраните е 63, а за унгарския парламент – 64). Очевидно динамичната политическа среда, в която действат парламенти, оказва своето влияние. Високият дял на нововизбрани народни представители не винаги се отразява положително на дейността на парламента като цяло, доколкото нововизбраните депутати често нямат достатъчен парламентарен опит и са изкушени към проява повече на реторични отколкото на организационни качества.

По правило образователното равнище на народните представители в българския парламент е високо – с висше образование са около 95% от депутатите. Твърде пестра е обаче палитрата на техните професии. Тази особеност също често се среща в новите източноевропейски парламенти, но не е типична за парламенти на развитите демокрации. Трябва обаче да се има предвид и твърде широкият спектър на новото законодателство, което трябва да приема депутатите в новите демокрации. Най-големите професионални групи в българския парламент са юристите (26,6% в 36-то НС и 19,1% в 37-то НС), инженерите (14,6% в 36-то НС и 18,3% в 37-то НС), икономистите (12,5% в 36-то НС и 15,4% в 37-то НС), филозофите (10,8% в 36-то НС и 7,9% в 37-то НС), лекарите (5,4% в 36-то НС и 7,9% в 37-то НС).

2. СИСТЕМАТА ОТ ПАРЛАМЕНТАРНИ КОМИСИИ

Една от характеристиките на добре работещите парламенти е наличието на високо развита система от парламентарни комисии. Тя е важна предпоставка за ефективност и добър качествен резултат на законотворческата дейност на парламента, за професионализъм при уредбата на различен кръг обществени отношения и за създаване на добра организация за по-бързо изпълнение на задачите на законодателния орган.

В Конституцията са определени два вида парламентарни комисии: постоянни, които подпомагат Народното събрание в законодателната му дейност и упражняват от негово име парламентарен контрол, и временни, които могат да бъдат създавани по конкретен повод (за проучвания или за анкети). А в Правилника за организацията и дейността на Народното съб-

рание (ПОДНС) подробно са дефинирани организацията, функциите и правомощията на парламентарните комисии.

Броят на постоянните комисии в трите легислатури варира в относително тесни рамки. По начало парламентът по време на мандата си сам определя и променя техния брой и видове. В 7-то ВНС бяха формирани 19 постоянни комисии. Правилникът на 36-то Народно събрание предвиждаше 18 комисии, а в края на мандата му комисии бяха 21. В сега действащото 37-мо Народно събрание Правилникът предвижда 20 постоянни комисии, като четири са изцяло нови в сравнение с предишната легислатура. С изключение на съставите на комисии и разширяване обхвата на дейност на Комисията по външна политика с проблемите на европейската интеграция, досега другите техни параметри не са променяни.

При формиране на комисии се предпочитат принципът „парламентарна комисия за определена област“, независимо дали в тази област работят едно или повече министерства и ведомства. Този принцип обаче не е доведен до край. Формирана е например Комисия по труда, социалните и демографските проблеми, а в същото време съществува и самостоятелна Комисия по здравеопазването, самостоятелна Комисия по младежта и спорта.

Правилникът не определя броя на членовете на отделните постоянни комисии, но изисква при формирането на комисии да се прилага пропорционалният принцип. Този принцип е спазван при първоначалното формиране на комисии. При определяне на ръководствата на комисии (председател и двама заместник-председатели) определят наново и принципът на пропорционалността, както за председателските, така и за заместник-председателските места. В най-пълна степен той беше приложен в Седмото Велико Народно събрание на базата на договореност между различните парламентарни групи.

В 36-то Народно събрание пропорционалният принцип беше нарушен и всички председателски места в комисии бяха заети от представители на мнозинството. Диспропорция има и в 37-то Народно събрание, тъй като опозицията отказа да заеме председателските места в постоянните комисии, заявявайки че не желае да носи отговорност за политиката на мнозинството. При заместник-председателските места обаче пропорцията е спазвана.

Като проучвахме опита на Бундестага, на Конгреса на САЩ, ние стигнахме до идеята постоянните комисии да бъдат по правило законодателни комисии. В 36-то Народно събрание

имаше Законодателна комисия, която беше своеобразен филтър пред пленарна зала и ограничаваше правата на останалите комисии и на народните представители, които не бяха в състава на комисията.

Разширените правомощия на постоянните комисии, дефинирани в ПОДНС на 37-то НС, оказват благоприятен ефект върху дейността на комисииите. Само през зимната и лятната сесии на настоящата година те са провели 334 заседания, на които са обсъдени и приети 243 становища и 36 доклада за второ гласуване в пленарна зала. Постоянните комисии заемат ключово място в законодателния процес. В тях се обсъждат законопроектите преди първото четене, а база за обсъждане и гласуване на законопроектите на второ четене е докладът на водещата комисия по направените писмени предложения.

Поради това българският парламент полага усилия организацията на работа на постоянните комисии да е подчинена на сравнително строга регламентация, която е предпоставка за добра и разумна организация и в същото време цели бързото преминаване на проектите по целия път от постъпването им в парламента до излизането им от пленарна зала след гласуването на второ четене.

3. ЗАКОНОДАТЕЛНА ДЕЙНОСТ

В годините след промяната Народното събрание като постоянно действащ орган неизменно има твърде напрегнат дневен ред. 7-то ВНС е провело 224 заседания (юли 1990 – октомври 1991). 36-то НС е провело 425 пленарни заседания (ноември 1991 – октомври 1994). През досегашните пет сесии на 37-то НС (януари 1995 – юли 1996 г.) са проведени 241 заседания.

Център на цялата дейност на парламента е изпълнението на главната му функция – законотворчеството. Степента на изпълнение на тази функция е показател и за равнището на цялостната дейност на парламента.

По количество законодателната продукция на трите легислатури след 1990 г. е значителна. Освен новата конституция ВНС прие и 99 закона. По време на 36-то НС бяха приети 220 закона, а в настоящето 37-мо НС за около година и половина са приети 202 закона.

Голям е броят и на приетите решения, които също са от значимост за функционирането на държавните органи и на са-

мия парламент: 189 по време на ВНС, 268 по време на 36-то НС и 226 в досегашния период на дейност на 37-то НС.

В споменатия по-горе анализ на Дидие Мос правомощията на българския парламент в областта на **законодателната инициатива** са оценени като достатъчно силни vis-a-vis правомощията на правителството и това според него е положителна тенденция, като се има предвид, че в немалко европейски държави балансът на правомощията между законодателното тяло и изпълнителната власт често е в полза на последната.

Съгласно разпоредбите на Конституцията право на законодателна инициатива имат народните представители и правителството. Наистина процентът на внесените от народни представители законопроектите е относително висок, но и в българския парламент тенденцията е към увеличаване процента на приетите закони с вносител правителството, което така или иначе е характерно за повечето парламенти на развитите демокрации. В 36-тото Народно събрание, в рамките на тригодишната му легислатура са приети 220 закона; от тях 151 (т.е. 68,6 %) – с вносител правителството. В 37-то Народно събрание (февруари 1995 – юли 1996) са приети 202 закона; от тях 168 (т.е. 83 %) – с вносител правителството.

Тематично законодателната дейност на Народното събрание по правило е насочена към най-острите проблеми на българското общество, като най-голямата част е формирана законодателната основа на икономическата реформа (45 закона в 37-то НС). Други важни сфери на законодателна дейност са местното самоуправление и териториалното устройство, здравеопазването и социалното осигуряване и др. Тук нямам възможност да направя по-обширен анализ на тематичната ориентация на законодателната дейност, нито на проблема за качеството, ефективността и приложимостта на това законодателство. Ще спомена само, че в рамките на настоящето НС бяха приети важни и понякога дълго отлагани закони като Законът за Сметната палата, Законът за въоръжените сили, Законът за радиото и телевизията и др.

От гледна точка на законотворчеството от особена важност е проблемът за законодателните процедури, за рационалността на целия законодателен процес. Правилникът за организацията и дейността на настоящето Народно събрание в много отношения се е опитал да рационализира парламентарния процес, да пести време и енергия, да не допуска лесна „смърт“ на законопроектите.

В това кратко изложение, съзнателно избягвайки окончателните оценки, се опитам да очертая картината на дейността и начина на работа на българския парламент. Безспорно, българският парламент не е идеално действаща машина, но това вероятно в различна степен важи и за всеки един парламент. А върху българския парламент в добавка се отразяват изключително тежките икономически и социални проблеми, с които се сблъсква страната.

Но въпреки многото нерешени проблеми и слабости българският парламент игра и играе важна роля в процеса на трансформация на обществото. Народното събрание на Република България успява да установи свои процедурни стандарти и комплексни структури. Разбира се, нужно е още време, докато той достигне равнището на парламентите в развитите демокрации. Процесът на откриване на най-добрата комбинация на принципите на демократичност, рационалност и ефективност в парламентарната дейност продължава.

Убедена съм, че днешната дискусия, обмяната на мнения в членове на такъв парламент като Бундестага ще бъде принос в този непрекъснат процес.

И накрая, изляло в подкрепа на заключението на моя колега д-р Буркхард Хирш, ежегодно група депутати от българския парламент са гости освен на Бундестага и на други парламенти, но в началото на тази година бях с такава група на гости на английския парламент. И тъй като английският парламент, смятан от теорията за майката на парламентите, е достатъчно стар, най-голямата поука, която извлякохме, беше от така наречената функция „Leader of the House“ – водач на палатата, една фигура, която няма и в Бундестага, няма я и в нашия парламент. Тя е скрита фигура, но с изключително значение. Един от бившите лидери на палатата ни сподели опита си. Изключително интересно беше неговото изложение и той завърши с нещо, което е близо до вашето заключение, но с една добавка, която ще заемам от него: „Моята главна задача е – тъй като той води всички консултации на парламентарните групи – постоянно да внушавам на мнозинството, че то е мнозинство сега, но не завинаги в една демокрация, поради което не бива да се държи като тиранин; но и постоянно да внушавам на опозицията, че опозицията в демокрацията винаги може да стане мнозинство, поради което никога не бива да бъде деструктивна.“

ПРЕДСЕДАТЕЛ ДОБРИН КАНЕВ:

Госпожи и господа, на базата на тези два въвеждащи доклада, които очертах основни проблеми в двата парламента, чиито депутати са се събрали тук, бихме могли да пристъпим и към нашата дискусия. Разбира се, различията между Федерална Република Германия и България са значителни, но все пак можем да открием и редица общи неща. Едно от тези общи неща е очевидно стриктното конституционно закрепване на парламентарната система в двете страни. На времето се говореше, че бащите на Основния закон на Федералната република са отирили своята любов към правителството, своята грижа към парламента и своето недоверие към президента. Нещо подобно, може би с малко размествени акценти, намираме и в законодателя, проектирал българската Конституция. И докладите, които чуваме, а и самата практика, както и това, че всички парламенти малко или повече имат общи проблеми, биха ни дали основата за една дискусия, която може да се превърне и в сравнителен анализ на тези два парламента.

ОРЛИН ДРАГАНОВ: Уважаеми господин Хирш, уважаеми колеги, уважаеми дами и господа! Аз Ви благодаря за добре изнесеното експозе от Ваша страна, което ни запознава с германския парламент. Бихте ли казали дали в германския парламент съществуват независими депутати и какви права имат те, тъй като в доклада на високо уважаваната от мен госпожа Ананиева не беше спомената и дума за това? В българския парламент има четирима независими депутати, за които са гласували над 60 хиляди човека. Но техните права са изключително малко. И Ви моля, ако съществува такова понятие „независим депутат“ във вашия парламент, да кажете накратко няколко думи.

БУРКХАРД ХИРШ: В момента в германския Бундестаг няма независим депутат. В миналия легислатурен период имаше такива случаи, защото колеги излязоха от своята фракция, а в един случай имаше колега, който беше изключен. Доколкото аз мога да проследя, само в първата година на Федералната

република е бил избран такъв независим народен представител. Правата на независимите депутати бяха оспорвани, докато един колега, който в началото беше във фракцията на Зелените, а по-късно бе изключен от нея и който действаше на нервите на всички ни, се оплака в Конституционния съд. Тази жалба получи наистина парламентарно значение, защото Конституционният съд му отсъди редица права. Той реши, че един независим депутат, ако желае, трябва да има право да говори по пет минути по всяка точка от дневния ред на заседанията на парламента. По-нататък бе решено, че един независим депутат може сам да определи в коя комисия ще участва и че в тази комисия той има и право на глас, а не само на съвесттелен глас. Освен това той получи право на служебни пътувания, на командировки, като получава и съответните финансови средства.

От тези точки ме заинтересува и ме наелектризира най-вече това, че като независим депутат той има правото да говори пет минути. Защото в германския Бундестаг вече е обичайно, че времето за изказване е разпределено между фракциите до секунди и по точка от дневния ред, която е обсъждана един час, една по-малка фракция може да се изказва може би пет минути, а понякога и три минути и половина. При една реформа на парламента ние въведохме възможността за кратко изказване на депутатите, реплика от място до три минути. Аз напразно се опитах да прокарам решението, всеки депутат, не само независимият, да може да говори по пет минути. Защо депутатът, който е в някоя фракция, трябва да бъде ошетен по отношение на времето за изказване спрямо онзи, който не принадлежи към никаква фракция. Разбира се, че фракциите и водачите им се възпротивиха с аргумента, че с това може да се злоупотреби и че тогава цялото време, предвидено за парламента, няма да бъде достатъчно. На това аз отговорих, че няма право, с което да не може да се злоупотреби, но никой не би бил в състояние непрекъснато да злоупотребява с едно право, защото поради упорството си той ще загуби собствената си политическа ефективност. И ако не можем да се справим с времето за обсъждане на целия парламент поради прекалено много изказвания, то това според мен няма да бъде жалко, защото имаме по-скоро твърде много закони. Ние страдаме не от това, че имаме малко закони, а от това, че имаме прекалено много закони. А следствието е, че който има твърде много закони, той ще нарушава много закони. Така че, според мен трябва да има повече свобода за отделните депутати. И аз се надявам, че някога ще мога да прокарам това.

НОРА АНАНИЕВА: Най-напред искам да кажа, че с говоренето ние отдавна сме надминали Бундестага. Един депутат може да говори цял час примерно. Но това само като въстъпление.

Наистина в доклада ми не са споменати независимите депутати, тъй като в сегашния парламент, а и в миналия, няма депутати, избрани като независими. Те са влезли с определени фракции. И подобно на германския Бундестаг са излезли след това като независими. Истината е, че в това динамично време и разместване на политическите ориентации, или по-скоро изкривяване на политическите ориентации в този процес на ферментация на политическите партии трябваше да се очаква такова развитие, което бе налице и в предишните два парламента. Но в сегашния правилник ние не бяхме го предвидили и въпросът остана открит. И затова се опитахме и се опитваме да го решим в движението.

Това е нещо като конвенция между парламентарните групи – въпросът за участието в дебатите, за участието в парламентарните комисии. Не е имало проблем за независимите депутати да бъдат там, където са поискали, да участват с право на глас, т.е. това, което Федералният конституционен съд е трябвало да решава при вас, ние сме го решили в парламента. Но казвам, че не е пълноценно. И това е един първоначален пропуск. Не сме видели достатъчно далеч колко динамично ще се развият нещата. Така че моля за извинение д-р Драганов за пропуската.

ЕЛЕНА ПОПТОДОРОВА: Аз съм член на управляващото мнозинство на коалицията на демократичната левица и съм в третия си мандат. У нас те са по-късички, отколкото във вече установените и по-спокойни парламенти, затова вероятно тези 10-12 години, за които говореше господин Хирш, при нас ще означават по-голям брой мандати, отколкото означават за тях.

След това своеобразно представяне искам да поздравя нашите гости с добре дошли. Господин Хирш, господин Ерлер, уважаеми приятели от Германия, уважаеми български колеги! Намирам за особено полезна възможността за практически обмен на мнения. Наистина ние сме се срещали в тези години с много свои колеги и се радвам, че най-сетне от един най-напред твърде теоретични дискусии стигаме до практиката. А каква е практиката? Тя наистина е формално сравнима. И мисля, че ние имаме право и ще ми позволите като далеч по-опитни от нас, да изпитваме едно умерено задоволство от това, че поне

по формални, по номинални признаци ние не сме по-различни от вас. Това, което ни прави по-различни, е времето, периодът. И това маркира и по-различни оценки на основните за един парламент взаимоотношения „малцинство – мнозинство“. Това, което се случва в България, е наистина своеобразна революция. Ние се опитваме да я правим максимално мирна, въпреки че очевидно някой я е определил като „студена война“ пред Вас. Тя се свежда до смяна на собствеността и това наистина е революция.

Ние често пъти сами си даваме за пример мирния испански преход, но аз ще си позволяя един нюанс в това всеобщо одобрение на този модел на преход. Той не може да бъде механично и буквално приложен у нас поради простия факт, че в Испания нямаше преобразуване на собствеността. И за тях бе много по-лесно да извършат политическите преобразувания. Така че ние сега сме спирели, не ми се иска това да е глаголът, но сме изправени, пред това огромно предизвикателство. Мисля си, че ние бихме могли да имаме по-разумни взаимоотношения малцинство-мнозинство, белязани не толкова от естествената необходимост на мнозинството да се възползва от своите предимства. Аз моля да бъде поправена, ако греша, но мисля, че няма мнозинство, което да не се възползва от предимството си. Въпросът е как го прави и докъде го прави. Мисля си, че ние не успяхме да направим това през изтеклите седем години. И аз говоря за всички мнозинства, а те също се сменяха динамично. Ако ние бяхме по-разумни, нямаше да правим първо реституция на национализирана собственост, един акт, който аз одобрявам като възстановяване на нарушена справедливост, нещо повече, нарушено право на собственост, а щяхме да съчетаем реституцията с приватизация, нещо, за което настояваше тогавашното малцинство. Тогавашното малцинство, днес мнозинство, пък имаше колебания относно приватизацията – дали, докъде, как. Тези колебания днес се изразяват в една много сериозна цена – финансова и материална цена. Така че мнозинствата в парламента бяха достойни едно за друго в тези изтекли години и за съжаление всички вкупом ще плащаме една по-висока от една била възможна навремето по-ниска цена.

Друга характерна отлика на парламента ни е това динамично мнозинство. Аз също считам, че то е естествено. Върви период и на самоидентификация, и на идентификация на партиите, но с цялото си уважение към моя колега Драганов, ще му кажа, че, уви, има едно изпробвано на практика правило в голямата политика – или си независим, или си избран. И ако

можеш да бъдеш избран за кмет на едно малко селище като независим, то това в голямата политика по правило не се случва. Но пак казвам, във всички Народни събрания имаше такива отцепвания от основните фракции в стремеж към по-ясна политическа физиономия.

Не мога да си спестя един, ще го нарека закачлив коментар, но той носи цялата хапливост, която му дава едностранчивото тълкуване от външните наблюдатели, от журналистите преди всичко, на състоянието в едната и във втората големи фракции. Според тях цененето би било добродетел, когато се отнася за мнозинството на левината и особено в Социалистическата партия, но то се следи с треволга, ако би се случило в средите на днешната опозиция. С други думи, опозицията, ако бъде монопартитна и единна, това е нейна основна добродетел, а ако Социалистическата партия е единна, това е неин основен порок.

Аз признавам, че имам по-сериозно отношение към политиката и не считам, че цененето на една политическа сила трябва да бъде тълкувано с двоен стандарт. Мисля, че едно постоянно, стабилно политическо поведение е плюс за целия политически климат и ми се иска така да бъдем разглеждани и ние.

Защо върви самоидентификация на партиите? Поради естествено ограничения, бих казала никакъв допреди седем години, политически опит, както и поради изкушението. Изведнъж има страшно много нови играчки в политиката – какъв да си, дали да си социалдемократ, а може би пък да си либерал, ама пък радикалдемократ също не е лошо. И оттук нататък започва едно в най-добрия смисъл суфорично търсене на собствената политическа физиономия. Като добавим това, че доскоро се считаше едва ли не за криминално да си в Социалистическата партия, виждате, че има и ред импулси, не непременно политически, които водеха до формирането на разнообразни политически фракции в парламента.

Аз имам надеждата, че вървим към постепенно уталожване. И партията на мнозинството, Социалистическата партия е разнородна и не е тайна, че съдържа в средите си от един правореден ортодокс с предпочитания към силен етатизъм в управлението до либерални или социаллиберални формации. По същия начин и в основната опозиционна група имаме и консервативни тенденции, и социалдемократически, и радикалдемократически, и либерални, поради което може би за тях даже е по-трудно, отколкото за Социалистическата партия, да формулират теоретично принадлежността си. Мнозина са подчинени и на конюнктурата точно поради трудността на рефор-

мата и заради това, ако търсим трайни етикети за поведението си, отново рискуваме да спрем.

Но какво е важно за нас? Важно е да почерпим от Вас този практически опит от гледна точка на повече търпимост между мнозинство и малцинство, като, разбира се, се приемат и неудобствата на едната и на другата страна. В крайна сметка вероятно сте чували френската поговорка, която казва, че „и най-хубавото момиче може да даде от себе си само това, което има“. Аз си мисля, че ние бавно, може би бавно, но необратимо се разхубавяваме.

АСПАРУХ ПАНОВ: Господин председателстващ, уважаеми гости! Повечето от вас ме познават. Аз бях ръководител на Групата за приятелство с Германия в Тридесет и шестото Народно събрание и сега се опитвам да се занимавам с политическа дейност извън парламента. Така че имам достатъчно опит и като парламентарист, и като извънпарламентарен политик. И затова искам да кажа няколко думи по темата на конференцията, тъй като според мен е невъзможно да се говори за парламентаризъм и демокрация, ако не се изразява едно толерантно отношение в политическия живот към извънпарламентарните политически партии. Защото нашата политическа система съвсем не е окончателно оформена. Аз поне си мисля, че този двуполушен модел, този модел на доминиране на основните политически сили е преходен. И в България ще има повече политически партии от тези две. И те са имали традиции в българския политически живот. И мисля, че ще имат пак.

Госпожа Ананиева каза, че има около 200 регистрирани политически партии в България. Това е така. Но всички, които сме изкушени от политиката, знаем, че освен петте парламентарно представени политически сили, има най-много още пет, които се занимават активно с политика. Става дума да се занимават непрекъснато с политика, да имат национални структури, да имат печатни издания, действително да изработват редовно свои политически становища. Докато другите двеста партии са направили измислени в българския политически живот. Така че въпросът тук е дали тези останали примерно пет политически партии имат достатъчно демократични възможности да се борят за влизане в парламента. И това е деликатен момент. Защото въпреки на пръв поглед непримиримите политически противоречия между основните политически сили, когато стане дума за нарушаване на това статукво, като че ли основните политически сили се обединяват помежду си и пола-

гат всевъзможни усилия да не бъдат допуснати извънпарламентарните сили до по-активно участие както в медиите, така и в самия парламентарен живот. Например това е едно изключение да се поканят представители на извънпарламентарни партии на една такава конференция, която се провежда в българския парламент.

И аз искам да завърша с това, че ако действително искаме да говорим за демокрация и за едно общо желание да демократизираме нашата политическа система, просто това е немислимо, ако не се допуска примерно едно изменение на избирателния закон, или когато дойдат избори винаги да има едно страхотно, парадоксално доминиране на основните парламентарни сили в медиите. Така че аз просто разчитам на желанието на основните политически сили да демократизират политическата система и да не бъдат толкова ревниви към извънпарламентарните политически партии.

Госпожа професор Ананиева даде един чудесен пример с английския парламент, където тя каза, че мнозинството е нещо временно. Аз много бих желал да го допълня с това, че не само мнозинството, но и съставът на парламента е нещо временно. И аз много се надявам да можем да го покажем при следващите избори.

БУРКХАРД ХИРШ: В началото на Федералната Република ние сме имали много повече партии, отколкото сега. Чрез 5-процентната бариера при изборите в рамките на два легислатурни периода всички те са изчезнали. Въпреки това двеста партии при осем милиона население – това, разбира се, е просто катастрофално. Защото показва, че готовността за компромис е твърде ниска. След като толкова много хора се разцепват в малки партии и по този начин по принцип са политически неэффективни, те не допринасят за консолидирането на партиите и за уравнивяване на техните програми. Защото всяка партия би трябвало да се стреми да интегрира своите членове, да ги обединява. И ако Вие имате двеста групи, които не могат да постигнат компромис помежду си, то това е един опасен признак. Така че трябва да се види дали те могат да просъществуват по-дълго от един изборен период, но ако нещата се стабилизират на такова ниво, тогава Ви чакат тежки времена.

ПРЕДСЕДАТЕЛ ДОБРИН КАНЕВ: Господин Панов спомена, че много малко от тези 180 или 200 партии са действително функциониращи в някаква степен политически организации.

ГЕРНОТ ЕРЛЕР: аз бих желал да задам един въпрос, но преди това имам съвсем кратка забележка във връзка с това, което Аспарух Панов каза. аз мисля, че той има право, като казва, че именно от гледна точка на една все още формираща се партийна система правата на партиите, които все още не са достигнали равнището на парламентарната величина, трябва да бъдат запазени. Мисля, че това е една много важна точка и опитът го показва. В 37-то Народно събрание има две групировки, които не бяха в 36-то Народно събрание. Това доказва, че трябва да има достъп до парламента. Важно е той да не бъде затварян и за в бъдеще.

Но моят въпрос е следният. Искам съвсем открито да кажа, че още не съм съвсем убеден, че това, което тук вече два пъти бе определено като „студена война“ между фракциите, не представлява действително проблем в работата на Народното събрание. Имам предвид собствения ми опит с български делегации, които идват в Германия. Както неведнъж се е случвало, представителите на различните партии или на различните фракции като членове на тези делегации демонстрират по време на посещенията, бих искал така да се изрази, едни доста груби дискусии помежду си. Сега човек може да се подсмива на това, но има един малък проблем, а именно конкуренцията между десетте асоциирани държави в Европейския съюз, която все още не е решена. И начинът, по който една страна се представя на международната сцена, в контекста на тази конкуренция всъщност е една немаловажна точка. И когато се стига дотам, представители на такава гостуваща делегация да се определят взаимно като фашисти и комунисти пред домакините си, това оставя донякъде тежки последиствия. И това, което бих искал да попитам, е: Има ли някакви опити да се постигне един вид основен национален консенсус, който най-малкото да предвиди като условие, когато парламентаристът представя страната си в чужбина, например в такава делегация, тогава партийната политика да отстъпва на заден план? Казвам го с известно задоволство, що се отнася до нашата делегация. В нашата малка делегация са представени три различни партии. И ако не Ви кажем това изрично, в случай, че ни попитате, нямате никакъв шанс да откриете кой от коя партия е, защото за нас е важен общият интерес в този случай. И, разбира се, ще го кажа малко по-непринудено: Ние искаме да направим добро впечатление, защото тук, в България, ние представяме Федерална Република Германия, а не на първо място нашата партия. Затова и не бихме стигнали никога до идеята да започнем да се русаем

взаимно, да кажем с господин Фухтел или с господин Летцгус, защото сме на съвсем различно мнение по много въпроси в националната политика. Във всеки случай не би ми хрумнало да го демонстрирам точно тук, в българския парламент в София.

И аз искам да Ви попитам, размишлявали ли сте вече по този въпрос. Това е решаващото – да се каже, че има някакви граници за противоречията, които се демонстрират навън. Защото ние посрещаме и сравняваме и много делегации от други страни, включително и от страни в процес на преход. И би било жалко, ако впечатлението, което оставят българските представители в чужбина, е по-лошо или изостава от това от другите делегации. А ние искаме да сме полезни и вярвам, че сме полезни за представянето на българските интереси, по-специално в чужбина.

ЧАВДАР КЮРАНОВ: аз също искам да изразя своето задоволство, че наши германски приятели са пак тук, че тук е господин Ерлер, който добре познава нашите проблеми и е наш искрен приятел, че тук е господин Хирш, вицепрезидентът на германския Бундестаг и други изтъкнати негови дейци.

аз ще се опитам малко по-късно да отговоря на въпроса на господин Ерлер, но още от самото начало ще кажа дали вис си давате сметка в каква парламентарна среда се намирате. Изна много проста сметка, която направих на нашата история, показва, че България е живяла 62 години без парламент, без плуралистичен парламент, под личен монархически режим или еднопартийна система и само 56 години при плуралистичен парламент. Може би това донякъде обяснява защо България е една млада парламентарна държава, а не само заради тези седем години на преход от тоталитаризъм към демокрация.

Най-характерното за този преход е това, че той е мирен преход. И аз мисля, че това е една заслуга на българския политически живот и на политическите партии в България. Може ли да стане иначе? Може. И това го доказаха за съжаление някои наши съседни. Ако говоря искрено, трябва да ви кажа, че изкушението беше голямо. То беше голямо за Българската социалистическа партия, тъй като в нейните ръце бяха силните структури. Но то беше голямо и за Съюза на демократичните сили, тъй като в техните ръце беше улицата. И аз съвсем не искам да подценявам улицата. И въпреки това можа да се постигне едно такова състояние, че в България да се развива парламентаризмът. Наистина той се развива трудно, но

все пак се развива. Докладът на господин Хирш ме накара да си помисля дали не можем да направим една типология на парламентите от гледна точка на начините на взимане на решения. И аз бих казал, че можем да говорим за парламенти с вертикални решения, с хоризонтални решения и с консенсуални решения.

Вертикални решения бих нарекъл тези, при които те се вземат винаги и единствено с гласовете на мнозинството. Разбира се, това е естественият начин на демокрацията. Но ми се струва, че демокрацията също така еволюира и от тази гледна точка. Трябва да кажа, че не беше лесно за нашето общество да приеме тези вертикални решения. Не е лесно и до днес. Но все пак, така или иначе, тези решения общо взето се приемат. Аз наричам хоризонтални тези решения, които са резултат на взаимни обсъждания, на работа на контактните групи. И ако разбрах правилно въпроса на господин Ерлер в началото на изказването му, той беше: Има ли някакъв случай, когато все пак вис сте стигали до някакво съгласие? Има и той е много интересен. И сигурно някой път ще се изучава в историята на нашия парламентаризъм. През 1991 г., през януари или февруари, се стигна не само до общо решение, но до писмено съгласие за обща дейност в определени направления, т.е., както спомена Нора Ананиева, във време, когато отношенията бяха много изострени, много по-изострени отколкото са сега. И все пак се намериха сили от двете страни да се стигне до някакво съгласие, казвам и писмено, подписано не от всички, но от редица представители на опозицията тогава.

Защо стана възможно това? Защото на тези три типа начини на вземане на решения съответстват и три типа интереси. При вертикалните решения това е противопоставяне, противоборство на интересите. При хоризонталните решения, които аз смятам за решения между партии с преговори, с компромиси да може да се стигне до някакво решение, т.е. да има едно приближаване на интересите. И при третия тип, консенсуалните решения, вече мнозинството е достигнало до разбирането, че то е длъжно да се съобразява с мнението на малцинството в много случаи. И това за мен е истинският критерий за демократичност на един парламент, ако говорим за парламент и демокрация. Защото мнозинството е по-силното, а примерът в това отношение трябва да дава по-силният, в случая даже ще употребя думата – и по-опитният, исторически поне по-опитният.

За съжаление ние още не сме дошли до това като практика. Ние, говоря за Българската социалистическа партия, не водим

политика на избягване на конфронтацията. У нас много пъти е налице това, което бих нарекъл ненужна конфронтация. Без конфронтация не може, защото все пак интересите са различни. Но така или иначе има начин да се постига такова разбирателство. И това е пътят на взаимните отстъпки. И пак повтарям, примерът в началото трябва да даде по-силният. Аз не искам да кажа, че нашите колеги са кой знае колко по-добри от нас в това отношение. Но така или иначе просто нашият народ вече няма да ни търпи, когато продължаваме по този път на конфронтацията.

Много ми е тежко, когато чувам тези истинни думи на господин Ерлер, че ние дори в чужбина излагаме на показ, както казва нашият народ, кирливите си ризи. Разбира се, и в това ще намеря нещо оптимистично. По-добре така, отколкото не мисля преход. И може би това представлява някакъв компенсаторен резултат от това, че успяхме да избегнем кървавия преход. Но вече е крайно време да не се задоволяваме с това. Това е особено необходимо в годините на криза, в каквато ние се намираме, която е дълбока и която още ще се задълбочава. За съжаление ние като депутати не сме достигнали, и от двете страни, до такъв начин на мислене. Но той като че ли все повече си пробива път.

Господин Хирш каза, че в парламентите има два отбора. На мен ми се струва, че един парламент е истински демократичен тогава, когато при определени случаи и определени условия може да действа като национален отбор.

ГЕОРГИ БЛИЗНАШКИ: Уважаеми дами и господа, чудесно е, че днес продължава един традиционен разговор с нашите германски приятели, който започна още преди няколко години. Всичко онова, което научаваме, е изключително полезно и поучително, защото добре известно е, че германският парламент си е извоювал авторитета на един от най-силните в света. И затова днес ми се иска да повдигна няколко въпроса, по-точно три въпроса.

Най-напред стана дума за търсенето на съгласие при решаването на едни или други проблеми в германския парламент, търсенето на консенсус между парламентарните фракции и, господин Хирш, Вие посочихте примери главно по процедурни въпроси – дневния ред, начина на работа на комисиите. Все пак имате ли примери и за решаване чрез консенсус на въпроси по същество и по-специално в зоната на така наречената висша политика, имам предвид международните отношения, нацио-

налната сигурност? И на второ място, известно е, че германският парламентаризъм се отличава с уникалната възможност, опозицията да може да поиска създаването на комисия за разследване или анкетна комисия и парламентът е задължен да създаде такава комисия. У нас предложение може да прави всеки народен представител, но окончателното решение се взема от Народното събрание, т.е. това не е право на опозицията или на отделен депутат в точния смисъл на думата като краен резултат. По-специално бих искал да знам и тук е интересно да чуем мнението на господин Ерлер, дали опозицията злоупотребява с това си право?

И на трето място, бих искал да повдигна въпроса за онази практика, която най-често оцветява парламентарния живот – дебатите, свързани с едни или други заявления на правителството пред парламента, тъй като у нас поне засега това се случва твърде рядко. Бихте ли посочили евентуално такива примери – заявления на правителството пред парламента по едни или други жизненоважни или съществени проблеми, последвани от парламентарни разисквания?

ГЕРНОТ ЕРЛЕР: Ще се опитам да отговоря на въпросите. Вие попитахте за консенсус при големите национални въпроси и за пример в това отношение. Смятам, че мога да Ви посоча един пример от актуалната германска политика. От няколко години съществува втрешнополитически спор във Федералната република за участието на Бундесвера в международни операции. И това, разбира се, е един твърде опасен спор, защото ако се стигне до военна намеса извън страната, тогава това ще трябва да стане с широка парламентарна подкрепа. Ако това се случи, ние като парламентаристи ще бъдем отговорни за войниците, които изпращаме на такава опасна операция. На 6 декември миналата година Бундестагът взе решение за участие в силите на АЙФОР в Босна и Херцеговина с 4000 войници. Преди да се стигне до това решение, имаше консенсус, който бе резултат на компромис. Смисълът на този процес беше в широката подкрепа за едно толкова опасно участие. А компромисът се състоеше в това, че правителството се отказа от участие в бойни действия, а бяха формулирани ограничени задачи. Това беше решението от 6 декември миналата година. Но за да се постигне това решение, най-важната опозиционна партия, ГСДП, тогава надмогна себе си, преодоля опасенията, които имаха много от представителите ѝ и гласува „за“ такава учас-

тие, при това с голямо мнозинство. И всъщност мисля, че това е примерът, който искахте да чуете.

Бих искал също да отговоря на въпроса за злоупотребата с комисии по разследванията, които ми зададохте. Смятам, че междувременно в германския парламент вече силно намала стремежът да бъде използвано прекомерно това средство. И то защото се оказа, че така, както се съставят комисии по разследванията при нас, човек не може да бъде сигурен, че поисканото разследване ще даде желанния резултат, особено ако е очаквал да получи от него някакво партийно-политическо предимство. Управляващата партия, т.е. мнозинството, има правото да въздейства върху дневния ред, върху призоваването на свидетелите и върху предмета на разследване от комисията дори тогава, когато искането е направено от опозицията. Правителствените партии или представителите на правителството, които трябва да бъдат контролирани, имат всъщност много силно влияние върху практическата работата на комисията за разследване. При това те могат да включат и критични за опозицията точки в дневния ред. В този смисъл винаги трябва да бъде много сериозно обмислено дали една такава комисия ще донесе очакваното партийно-политическо предимство. В резултат на това комисии за разследване се създават по същество тогава, когато действително има наложителна потребност от изясняване на съмнителни или проблематични процеси извън рамките на една партия. И много рядко ще видите случай при нас да се създава такава комисия за разследване от чисто партийно-тактически съображения. Това според мене е едно добро развитие. Аз смятам, че по другите въпроси ще отговори по-добре д-р Хирш.

БУРКХАРД ХИРШ: По първия Ви въпрос, дали е имало консенсус по въпросите на голямата политика, господин Ерлер вече назова един такъв пример. Искам да добавя още един пример. Ставаше дума за едно принципно изменение в законодателството за предоставяне на убежище, което наложи изменение в Основния закон. Това беше труден процес, който събра за преговори представителите на всички отделни фракции. Зелените по това време не бяха представени в Бундестага, така че в тези преговори участваха представителите на ХДС, ХСС, свободните демократи и социалдемократите. Участваха тримата председатели на партии, представители на канцлера, на Министерството на вътрешните работи и трима министър-председатели на федерални провинции, в които правителството беше

формирано от различни партии. Така че действително се бяха събрали представители на всички големи политически групировки. И тогава се стигна до решение за промяна на Основния закон, което може да бъде оценявано по различен начин, но във всеки случай това е пример за постигнато съгласие и то по един толкова тежък и изключително сложен въпрос на вътрешната политика на Германия.

По втората точка, що се отнася до комисииите за разследване, към това, което вече господин Ерлер каза, мога да добавя, че според нашата конституция една трета от Бундестага може да поиска образуването на такава комисия. Споделям скептицизма относно начина на действие на тези комисии, защото те са се превърнали в продължение на сблъсъците в пленарната зала в друга форма. Като министър на вътрешните работи на една от федералните провинции аз самият бях въввлечен в една афера, един труден политически процес, и тогава отидох във федералното правителство и казах: „Или до утре по обяд ще назначите водещ разследването за анкета и ние в Северен Рейн-Вестфалия се задължаваме да Ви предоставим всички документи и да имате на разположение всички служители, които поискате, или ако не го направите, тогава аз в Ландтага на Северен Рейн-Вестфалия ще поискам това разследване за мен. И тогава като председател на такава комисия за разследване беше назначен един бивш федерален министър на вътрешните работи. Той представи един много добър и изключително обективен доклад, който след това ни предпазваше години наред от такива грешки.

На третия въпрос, по правителствените изказвания, които водят до дебати. Разбира се, има много правителствени декларации по най-различни теми в рамките на един законодателен период, така да се каже „ритуални“ доклади относно положението на нацията или други, които се дават от правителството и които след това много нашироко се дебатират в Бундестага.

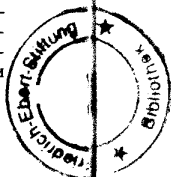
Към въпроса на професор Кюранов. Вашите разсъждения за диференциране на вертикални и хоризонтални процедури са много интересни. Ние веднъж се опитахме да установим въз основа на протоколи в колко случаи законите са били приети единодушно с опозицията и в колко случаи е имало оспорвани решения. Това се оказа много трудно за установяване, още повече, че значението на отделните закони е много различно – дали става дума за ратифициране на закон или спогодба с Никарагуа или става дума за закон за даване на убежище в Германия. Ние установихме, че е имало три до четири законодателни

до средата на 70-те години, по време на които над 70 на сто от законопроектите са били гласувани единодушно от управяващите коалиции и опозицията. В последната законодателна година бяха само 12,5 на сто, тоест потенциалът на спорните решения в последните години и при нас е нараснал.

Смятам, че вашата заключителна формулировка стига твърде далеч, че знак на демокрацията е, че се стига до единодушни решения. Аз смятам, че един демократичен парламент се отличава с това, че той трябва да полага усилия за постигане на съвместни решения, това е в интерес на всички участващи, но то не променя факта, че в политиката има различни позиции и тези усилия могат да останат безрезултатни. Ние не бива да губим куража да вземаме решения, ако няма друга възможност. Но моят опит показва, че по принцип компромисите имат по-дълъг живот, отколкото спорните решения.

НОРА АНАНИЕВА: Аз всъщност ще отговоря само на единствения въпрос, който постави господин Ерлер към мен и към останалите участници – по въпроса за консенсуса. Ние имаме широка база за консенсус и това е Конституцията. Самата Конституция беше приета с консенсус от тези, които останаха в парламента. Имаше една група, вие знаете добре, която напусна парламента. Но в Конституцията се съдържа консенсусът по собствеността, по плурализма, парламентаризма, републиката, човешките права и всичко останало. Това е голямата база. Ако проследим развитието по същество на законодателството, най-съществените закони също са приети с консенсус – за чуждите инвестиции, Търговският закон, даже миналата седмица беше гледан последният раздел, един обемист закон, който урежда търговията, бизнеса и търговските отношения. Миналата седмица се гледа и законът за арендните отношения, за рентата на земеделските земи. Тук-там имаше по един въздържал се за цвят. Целият закон е приет с консенсус, при това на базата на два законопроекта – един правителствен и един, който идва от опозицията по същата материя. Комисията подготви един общ закон от двата и той се прие. Така че не е така безнадежно.

И ако трябва да илюстрирам с още един пример, най-същественият за мен, беше изработената и приета изцяло с консенсус декларация за позицията на българския парламент по отношение на кризата в бивша Югославия. Там ние възприехме една мъдра и спокойна позиция – нито пряко, нито косвено участие, по никакъв начин и в по-нататъшни акции или евентуални искания от съседни страни. Ние последователно прове-

дохме тази позиция и мисля, че тя беше оценена от международната общност. И накрая по въпроса, който повдигате. Стана дума за разногласията, които проличават в нашите делегации в Европа и които не правят добро впечатление. Аз искам да ви дам материал за размисъл, тъй като съм била в качеството си на председател на фракцията на левизата в предишния парламент и по-предишния в много делегации. Ще Ви съобща един много интересен факт, а това е именно фактът, че когато ние сме с парламентарна делегация в Япония, в Австралия, в Канада, само споменавам някои държави, наистина не може никой да разбере кой от коя партия е. Но в Западна Европа, която може би е по-близо, по-партийно политизирани са връзките между фракциите в западноевропейските парламенти с нашите фракции, всеки намира сродната душа и търси там такъв род контакти. Така че ако трябва да вървим към това, то е и въпрос на политическа култура, говоря от наша страна, но мисля, че можем взаимно да си помогнем. И аз Ви благодаря, че повдигнахте този въпрос.

ПРЕДСЕДАТЕЛ ДОБРИН КАНЕВ: Госпожи и господа, дойде време да закрим дискусията. Позволете ми да благодаря на всички участници, да благодаря специално на двамата докладчици, както и на нашите гости от Бундестага, които взеха участие в дискусията и ни позволиха да се запознаем с парламентарния живот и парламентарния опит във Федералната република.

Ние възнамеряваме да публикуваме резултатите и хода на тази дискусия, така че те да станат достояние на един по-широк кръг парламентаристи от българското Народно събрание.

Бих искал да благодаря на четирите германски фондации, с чиято любезна подкрепа ние успяхме да проведем една наистина интересна кръгла маса и да дадем още един принос в сътрудничеството между Федерална Република Германия и България не само на парламентарно равнище, но и в един по-широк план.